

Romuald J a w o r s k i, *Harmonia i konflikty. Empiryczna weryfikacja podstawowego paradygmatu psychologii pastoralne*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2004, ss. 552.

Autorem książki *Harmonia i konflikty. Empiryczna weryfikacja podstawowego paradygmatu psychologii pastoralne* jest Romuald Jaworski pracownik Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Jest on jednym z inicjatorów powstania Stowarzyszenia Psychologów Chrześcijańskich. Obecna pozycja znajduje się w nurcie zainteresowań autora, który w swojej pracy badawczej podejmuje zagadnienia psychologii religii, pastoralnej i psychoterapii.

Publikacja ta wpisuje się w bogatą literaturę psychologiczną. Jest próbą uchwycenia zagadnienia konfliktu i harmonii w rozumieniu psychologii pastoralnej. W badaniu i interpretacji tego zagadnienia występuje zróżnicowanie teorii i zasad, z których każde ma swoich zwolenników, jak i przeciwników. Ktoś może postawić pytanie, czy książka Jaworskiego wnosi coś nowego i czy warto poświęcić jej czas? Moim zdaniem zasługuje ona na szczególną uwagę, nie tylko z racji innego w niej ujęcia problematyki harmonii i konfliktu, ale także z racji szeroko przedstawionych badań własnych.

Prezentowana książka zawiera wstęp, część teoretyczną i praktyczną, bibliografię, spis tabel i ilustracji, szereg wykresów, aneksy oraz spis treści. Literatura przedstawiona w bibliografii jest bogata. Zawiera zarówno pozycje polskojęzyczne, jak również obcojęzyczne. W aneksie autor zamieszcza opis zastosowanych narzędzi badawczych. Na szczególną uwagę zasługują narzędzia opracowane przez autora. Są nimi: Skala Konfliktu – Harmonii (SK-H), badająca poziom harmonijności i konfliktowości ludzkiego życia, oraz Skala Religijności personalnej (SRP). W niniejszym opracowaniu zostały również wykorzystane uznane i sprawdzone techniki diagnostyczne, tj. Kwe-

stionariusz Wartości M. Rokeacha, Test Przymiotników (ACL) H.G. Gougha i A.B. Heilbruna, czy też Inwentarz Osobowości (NEO-PI-R) P.T. Costy i R.R. McCrae.

Część pierwsza została poświęcona omówieniu teoretycznych podstaw badań nad zagadnieniem konfliktu i harmonii. Zagadnienie to zostało ukazane w wyniku interdyscyplinarnych poszukiwań. Inspiracją dla autora stały się: teologia, filozofia i psychologia. W części tej znajdują się trzy duże rozdziały obejmujące podstawowe założenia niniejszego opracowania. Znajdujemy w tej części rozważania na temat podstawowych założeń psychologii pastoralnej, zagadnienie harmonii oraz psychologiczno-pastoralne aspekty konfliktu.

Autor prezentuje dotychczasowe poszukiwania badaczy dotyczące ogólnej charakterystyki psychologii pastoralnej. Rozwój psychologii pastoralnej został zainicjowany potrzebą pomocy człowiekowi znajdującemu się w różnych trudnych sytuacjach życiowych. Sytuacje te dotyczą nie tylko trudności, konfliktów i kryzysów w sferze biologicznej i rozwojowej człowieka, ale także w obrębie religijności i duchowości człowieka. Stąd też, jak ukazuje autor, psychologia pastoralna jest dyscypliną psychologiczną ukierunkowaną na badanie procesów psychicznych, występujących w sytuacjach duszpasterskich. Traktowana jest czasami jako dział teologii pastoralnej i głęboko powiązana z psychologią religii. Zagadnienia stanowiące przedmiot refleksji psychologii pastoralnej odnaleźć można u autorów zarówno zagranicznych jak i badaczy polskich. Zdaniem autora, dotychczasowe poszukiwania psychologii pastoralnej koncentrowały się często na zjawiskach patologicznych, np. pomoc osobom uzależnionym. Natomiast koncepcja harmonii jest próbą ukazania pozytywnego kierunku w rozwoju i kształtowaniu człowieka. Autor niniejszego opracowania w tworzeniu koncepcji psychologii pastoralnej przyznaje pierwszeństwo zagadnieniu harmonii. Uzasadnia takie podejście tym, że źródłem inspiracji psychologii pastoralnej są doświadczenia egzystencjalne człowieka i treści przekazywane przez Boga w Piśmie Świętym i Tradycji. W części tej istotnym staje się również ukazanie metodologicznych problemów współczesnej psychologii pastoralnej.

Zgodnie z założeniem niniejszego opracowania szeroko i gruntownie przedstawione jest zagadnienie harmonii. Została dokonana refleksja nad genezą, strukturą i funkcją harmonii w życiu człowieka. Harmonia, nadając sens ludzkiemu życiu, może być normą, wyznacznikiem ludzkiego rozwoju i egzystencji. Każdy człowiek wezwany jest do tworzenia harmonii w sobie samym, z drugim człowiekiem, jak i ze światem. Interesujące jest ukazanie różnych aspektów harmonii wewnętrznej i zewnętrznej.

Harmonia wewnętrzna, prowadząca do rozwoju człowieka, a jednocześnie będąca elementem znaczącym dla zdrowia ma wiele wymiarów. Istotne jest doprowadzenie do harmonii w sferze cielesnej, psychicznej i duchowej. Uwzględnienie tych wszystkich wymiarów w prawidłowym rozwoju człowieka jest bardzo istotne i ważne. Psychologia pastoralna w szczególności powinna uwzględniać wymiar duchowy człowieka. Wśród innych wymiarów harmonii wewnętrznej należy wymienić harmonie obrazu realnego, idealnego i powinnościowego; harmonie między intelektem, uczuciem i wolą oraz harmonie między potrzebami, wartościami i normami. Analizie został również poddany wymiar temporalny ludzkiego życia, z jego odniesieniem do przemijalności czasu (doczesność) oraz trwałości (wieczność). Wyraźnie autor w swoich badaniach uwzględnia tym samym wymiar religijny człowieka, który jest istotny w wewnętrznej harmonii człowieka.

Harmonia zewnętrzna obejmuje relacje człowieka do Rzeczywistości Transcendentalnej, do świata społecznego (relacje międzyludzkie) i do świata przyrody (ekologia). W tym ostatnim wymiarze psychologia pastoralna stawia sobie za cel dokonanie psychologicznej reinterpretacji cnót, jako sprawności harmonijnego realizowania celów egzystencjalnych.

Ostatni rozdział części teoretycznej został poświęcony psychologiczno-pastoralnym aspektom konfliktów. Problematyka konfliktów znajduje się w perspektywie rozważań psychologicznych zarówno teoretycznych, jak i badań empirycznych. Psychologiczna interpretacja konfliktów obejmuje rozważania nad stosunkiem do konfliktów, który może wyrażać się w dwóch skrajnych posta-

wach. W postawie negacji i unikania konfliktów oraz w postawie zamiłowania do wyzwalania i trwania w konfliktach. Autor wymienia również rodzaje konfliktów, zamyka je w ośmiu relacjach (s. 149), i uwypukla znaczenie konfliktów w życiu jednostki oraz prezentuje sposoby radzenia sobie z konfliktami. Analizując zjawisko konfliktów, dokonuje refleksji nad podstawowym egzystencjonalnym konfliktem, jakim jest grzech. Grzech jest zaburzeniem relacji między człowiekiem a Bogiem. Jest w analizie psychologicznej utrwaleniem negatywnych postaw w życiu człowieka. Grzech rodzi konflikt z samym sobą, z drugim człowiekiem oraz ze światem. Doprowadzenie do równowagi w tym względzie prowadzi do prawidłowego i dojrzałego kształtowania osobowości.

Do konfliktów wewnętrznych (intarpsychicznych) należą konflikty związane z rozwojem, jak również konflikty wynikające z dylematów egzystencjalnych, czy też konflikty mające swoje źródło w przeżyciach traumatycznych. W prezentacji konfliktów związanych z rozwojem uwzględniono koncepcje psychoanalityczne, koncepcje rozwoju według E.H. Eriksona oraz koncepcję rozwoju w ujęciu K. Dąbrowskiego. Interesujące jest ukazanie sytuacji traumatycznych prowadzących do konfliktu permanentnego. Sytuacjami takimi mogą stać się samotność, choroba, śmierć, czy też starość. Psychologia pastoralna może w swoich poszukiwaniach być tą dziedziną wiedzy, która ukaze drogi ich przezwyciężenia, a tym samym wskaże drogi zharmonizowania życia po trudnych sytuacjach życiowych. Ciekawe jest także ukazanie obszaru treściwego konfliktu, którym może być zaburzenie komunikacji interpersonalnej, jak również ukryte uprzedzenia lub rzeczywista różnica interesów. Rozważania teoretyczne stały się źródłem i podstawą doboru narzędzi badawczych oraz strategii podjętych badań.

W drugiej części, empirycznej, na podstawie przeprowadzonych badań zostały zweryfikowane bardziej znaczące hipotezy badawcze, sformułowane w trakcie wypracowywania koncepcji harmonii realizowanej przez przezwyciężanie konfliktu. Harmonia i konflikt, jako przedmiot psychologicznych badań sprawdzone i zweryfikowane zostały empirycznie na grupie 342 osób w przedziale wiekowym od 18 roku życia do 64 roku życia. Najliczniejszą grupę stanowiły osoby znajdujące się w przedziale wiekowym od 21 roku życia do 29 roku życia. W celu sprawdzenia postawionych hipotez zostały zastosowane odpowiednie narzędzia badawcze (opis narzędzi znajduje się na s. 225–256), służące do oceny harmonijności i konfliktowości w kontekście potrzeb i obrazu siebie, predyspozycji osobowościowych, systemu wartości oraz religijności personalnej. Pozwoliło to autorowi wyróżnić osobowość harmonijną i konfliktową oraz ukazać drogi kształtowania osobowości w kierunku harmonii przez przezwyciężanie konfliktów.

Część empiryczna zawiera osiem rozdziałów prezentujących całość strategii badawczych oraz wyniki badań. Interesujące jest ukazanie osobowości konfliktowych. Są to osobowości kłótlive, odznaczające się postawą fatalistyczną, obarczone wyrzutami sumienia oraz słabością charakteru. Osobowości z takimi cechami mają utrudniony rozwój w kierunku harmonii, ale i one zdaniem autora powinny być objęte oddziaływaniem pastoralnym.

Niewątpliwie walorem pracy jest pokazanie zagadnienia harmonijności i konfliktowości. Wartością również recenzowanej pozycji książkowej jest sformułowanie koncepcji osobowości dojrzałej opartej na harmonii wewnętrznej i zewnętrznej. Uświadomienie konfliktów może być źródłem rozwoju, ale może też być przyczyną stagnacji i regresji. Stąd też w poradnictwie psychologicznym czy poradzie duszpasterskiej należy uwzględnić element religijny i duchowy człowieka. Poprzez ukazanie konfliktu istniejącego w człowieku, np. wyrzuty sumienia, prowadzić człowieka do harmonii z samym sobą, z drugim człowiekiem, a także z Bogiem. Książka jest istotnym wkładem w rozwój myśli psychologicznej w zakresie psychologii pastoralnej i w jakimś sensie wypełnia lukę, nie jako propozycja podręcznika do psychologii pastoralnej, ale jako zasygnalizowanie istniejącej potrzeby poszukiwań w tej płaszczyźnie.

Propozycje teoretyczne, jak i szerokie badania empiryczne zawarte w książce R. Jaworskiego mogą stać się wskazówką do dalszych prac badawczych. Jest ona interesującą i istotną pozycją dla osób pracujących w poradnictwie psychologicznym, duszpasterskim, rodzinnym, czy też młodzie-

zowym. Może również być wykorzystana przez formatorów różnych grup, które szukają odpowiedniej drogi kształtowania dojrzałości osobowej w perspektywie chrześcijańskiej.

ks. Dariusz Buksik SDB
UKSW, Warszawa